

Det allmännas skadeståndsansvar för felaktig information

SVANTE O. JOHANSSON*

1. Inledning

Professor Jan Kleineman har under sin yrkesverksamma tid ägnat sig åt det mesta inom förmögenhetsrätten. Vid en genomgång av de juridiska tidskrifternas register får man också åtskilliga träffar på artiklar från denne professors penna; kanske är det inte så konstigt med tanke på hans engagemang i Juridisk Tidskrift.

Men trots den bredd som Kleineman uppvisar inom förmögenhetsrätten är det helt klart att skadeståndsrätten ligger honom särskilt varmt om hjärtat. Den mycket omfattande doktorsavhandlingen¹ ägnas mångordigt och initierat ren förmögenhetsskada, dvs. sådan skada som saknar samband med person- eller sakskada. Detta område kan närmast sägas utgöra en gråzon mellan den inom- och den utomobligatoriska skadeståndsrätten, där det är lätt att förlora sig i juridikens vindlingar.² Här lanserar Kleineman den inom skadeståndsrätten numera helt accepterade tillitsteorin, som förenklat uttryckt innebär att en tillitsskapande närhet mellan skadevällare och skadelidande kan vara ansvarsgrundande.

Ett ämne som Kleineman verkar ha ett särskilt gott öga till är enskilda rådgivares skadeståndsansvar, vilket var ett ämne som diskuterades mycket efter Högsta domstolens avgörande i "Furumöblers tyg" NJA 1994 s. 532. Fallet belyser bl.a. rådgivarens pedagogiska ansvar.³

* Jur. dr, justitieråd i Högsta domstolen.

¹ Jan Kleineman (1987) Ren förmögenhetsskada: särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart, Juristförlaget: Stockholm (Diss. Stockholms Univ.).

² Avhandlingen fick mycket goda omdömen, eftersom Kleineman på kort tid lyckats genomföra vad han föresatt sig och för att hans avhandling var en imponerande lärdomsuppvissning och en framstående arbetsprestation, se Carl Martin Roos anmälan i SvJT 1988 s. 43.

³ För andra fall med enskild rådgivning se t.ex. "Kone" NJA 1987 s. 692, "Spärrbeloppet" NJA 1996 s. 252, NJA 1998 s. 520, "Fastigheten Pastorn" NJA 2001 s. 878, "Max och Frasses" NJA 2005 s. 608, "Advokatens skadeståndsansvar" NJA 2018 s. 414, "Gamla vägen" NJA 2019 s. 94 och "Advokatens skatterådgivning" NJA 2019 s. 877. I "Kone" sägs Högsta domstolen ha haft tillgång till Kleinemans avhandling i korrektur.

Ett specialfall av det enskilda rådgivningsansvaret är det allmännas skadeståndsansvar för lämnade felaktiga upplysningar eller råd. Detta har varit en livligt omdiskuterad fråga. Ser man till vad som stadgas i 3 kap. 2 § skadeståndslagen, där det krävs att det rör sig om myndighetsutövning, ges inget klart besked på denna punkt. Efter Högsta domstolens avgörande i "Trifoliumfallet" NJA 1987 s. 535, där domstolens majoritet tolkade innebörden av begreppet "vid myndighetsutövning" snävt, framställdes krav på förnyad lagstiftning. En stark förespråkare för en nyordning var Kleineman.⁴

I detta festskriftsbidrag ska, mot bakgrund av utvecklingen i rättstillämpningen, belysas det allmännas skadeståndsansvar för fel eller försummelse när felaktiga upplysningar eller råd lämnas, dvs. det allmännas informationsansvar. För att förstå utvecklingen, och framför allt Kleinemans roll i samband med lagstiftningen, ska det äldre rättsläget något beskrivas som bakgrund.

2. Ursprungligen ansvarade det allmänna för felaktig information endast vid myndighetsutövning

2.1 Inledning till det allmännas skadeståndsansvar

I tiden innan skadeståndslagen infördes 1972 intog det allmänna i vissa avseenden en privilegierad ställning inom skadeståndsrätten. Drev staten eller kommun verksamhet som enskild svarade det allmänna enligt samma regler som andra företagare. När det allmänna däremot använde sin offentliga makt över medborgarna, dvs. vid myndighetsutövning, var det i princip ansvarsfritt trots vållande.

Att det allmänna skulle svara för ämbetshandlingar ansågs strida mot statsmaktens auktoritet och god ordning. Om den enskilde drabbades av skada på grund av en tjänstemans vårdslöshet – exempelvis om ett tillstånd att driva viss verksamhet återkallades felaktigt – fick han eller hon nöja sig med att kräva ersättning av tjänstemannen. Vid ren förmögenhetsskada hade tjänstemannen ett ansvar om skadan vållats genom tjänstefel, vilket normalt förelåg vid vållande.⁵ En reminiscens av detta för det allmänna förmånliga synsätt kan alltså anas i 3 kap. 9 § skadeståndslagen, där ansvar

⁴ Se Jan Kleineman, Rådgivarens informationsansvar – en probleminventering, SvJT 1998 s. 218 ff.

⁵ Se Bertil Bengtsson & Erland Strömbäck, Skadeståndslagen. En kommentar (6 uppl. 2018) s. 105 f.

inte åvilar staten eller kommun med anledning av fel eller försummelse vid lotsning, även om lotsning skulle vara obligatorisk.⁶

Vid införandet av skadeståndslagen var en av de största nyheterna reglerna om det allmännas ansvar vid myndighetsutövning. Det innebar en betydande ändring av rättsläget. Skadeståndsansvar för staten eller kommun, inkluderande även region och kommunalförbund, utvidgades väsentligt. Om skada vållas vid myndighetsutövning svarar det allmänna för ren förmögenhetsskada på samma sätt som vid person- eller sakskada. Eftersom felaktiga myndighetsbeslut och myndighetsåtgärder typiskt sett medför just ren förmögenhetsskada har utvidgningen betydelse för den enskilde. Vidare kan ett utvidgat ansvar inträda för skada vållad av medhjälpare. Ansvaret bygger liksom annars enligt skadeståndslagen på vållande, dvs. fel eller försummelse.

Reglerna förenklades genom en lagändring 1989, då bl.a. 3 kap. 3–5 §§ upphävdes. År 1998 tillkom den här aktuella 3 § i kapitlet, angående det allmännas informationsansvar. En ny 4 §, om överträdelse av Europakonventionen, trädde i kraft 2018, efter rättsutveckling på området.⁷ Den regeln föreslås utvidgad till att omfatta överträdelser av regeringsformen⁸, också det efter utveckling i rättspraxis, som om möjligt är ännu friare än den enligt Europakonventionen.⁹ De senare införda lagändringarna kompletterar den generella bestämmelsen om det allmännas ansvar.

2.2 Rättstillämpningen rörande felaktig information vid myndighetsutövning

Det allmännas ansvar enligt huvudregeln i 3 kap. 2 § skadeståndslagen förutsätter att en skada vållats ”vid myndighetsutövning”. Vad som avses med myndighetsutövning har prövats i ett antal rättsfall med vitt skilda omständigheter.

I rättsfallen ”Trosa m.fl.” NJA 1984 s. 340 (I–III) och ”Hedemora” NJA 1985 s. 324 prövades bygglovs- och tillsynsverksamhet i byggnadsfrågor, som kan vara att anse som myndighetsutövning i den mån den är obligatorisk.

⁶ Om en statlig eller kommunal lots vållar skada genom fel vid lotsning, blir enligt 7 kap. 1 § sjölagen redaren ansvarig för skadan, fastän redaren inte är lotsens arbetsgivare. Staten eller kommun undantas enligt 3 kap. 9 § skadeståndslagen från ansvarighet för lotsens fel även om lotsen är anställd av det allmänna.

⁷ Se t.ex. ”Finanschefen” NJA 2005 s. 462, ”Statens skadeståndsansvar” NJA 2007 s. 295, ”Läkarundersökningen” NJA 2007 s. 584, ”Kommunens olaga frihetsberövande” NJA 2009 s. 463, ”Finsk-svenska gränsälvscommissionen” NJA 2010 s. 8, ”Den långsamma tingsrätten” NJA 2012 s. 211 (I och II) och ”Kezban” NJA 2013 s. 842.

⁸ Se SOU 2020:44.

⁹ Se t.ex. ”Medborgarskapet I” NJA 2014 s. 323, ”Fisket i Torne älv” NJA 2014 s. 332 och ”Medborgarskapet II” NJA 2018 s. 103.

När en hälsovårdsinspektör i en skrivelse till villaägare felaktigt angav att deras fastighet utgjorde sanitär olägenhet ansågs i "Hälsovårdsinspektören" NJA 1990 s. 705 detta uttalande ha skett vid myndighetsutövning.

Även i rättsfallet "Magnifik Midget" NJA 1987 s. 867 var det fråga om myndighetsutövning när en polismyndighet vid tillämpning av hittegodslagen lämnade ut en omhändertagen segelbåt till en annan uppgiven ägare än den rätte ägaren. På samma sätt bedömdes frågan i "Baleia" NJA 1989 s. 191, där en av myndigheterna omhändertagen båt skadades under förvaring.

Kravet på att skadan ska ha uppstått vid myndighetsutövning har skapat särskilda bekymmer vid bedömningen av det allmännas ansvar för lämnad information.

Ett tidigt rättsfall kring myndighetsutövning som tangerar informationsansvaret är "Tsisis" NJA 1983 s. 3, vilket rörde uppgifter på ett sjökort. Där hade ett tankfartyg under lotsning i dagsljus norrut i farleden Landsort-Södertälje gått på grund i farleden. Grundet var inte utmärkt på sjökortet. Svenska staten och ett rederi förde talan mot varandra. Sjömätningssledaren vid de sjömätningar i området som ägt rum 1969 hade varit vårdslös genom att underlåta att enligt sin instruktion rapportera upptäckten av grundet. Vid prövningen av rederiets skadeståndsanspråk ansågs Sjöfartsverkets verksamhet för sjömätning och sjökortsframställning i övrigt inte innefatta myndighetsutövning.

Efter hand fylldes rättspraxis på med rena situationer av informationsansvar. Frågan om myndighetsutövning kom då i fokus på ett pregnant sätt och visade sig vara svårbedömd.

I rättsfallet "Felaktig information" NJA 1985 s. 696 (I och II) gällde det olika typer av lämnad information som visade sig vara felaktig. I det ena fallet hade en försäkringskassa lämnat felaktigt besked angående en försäkrads rätt till föräldrapenning. I det andra fallet hade en kommun lämnat felaktigt besked om en fastighets anslutning till det kommunala avloppsnätet. I målen prövades huruvida de felaktiga beskederna hade sådant samband med myndighetsutövning att det var ansvarsgrundande. I det förra men inte i det senare fallet befanns beskedet ha haft sådant samband.

I något fall har inte ifrågasatts att uppgiften utgjort myndighetsutövning. Beskrivningen av fastigheten vid den exekutiva försäljningen i "Tomten Järpen 3" NJA 1987 s. 954 ansågs vara så bristfällig att staten befanns ansvarig för försummelse från kronofogdemyndighetens sida, oavsett att vissa fel av kommunal myndighet bidragit till försummelsen; vållandet var alltså kumulativt.

En stadsplanarkitekt hade i "Riksbangård Syd" NJA 1999 s. 291 underlåtit att upplysa spekulanter på en fastighet att området var ett tänkbart område för en ny bangård. Emellertid ansåg Högsta domstolen att underlåtenheten inte kunde anses ha haft en sådan anknytning till kommunens

myndighetsutövande verksamhet, att det grundläggande villkoret för skadeståndsansvar uppfyllde principerna i dåvarande rättspraxis.

Som framgår är rättspraxis relativt strikt kring begreppet myndighetsutövning. Vad som dittills hade förekommit i rättstillämpningen gav vid handen att det fanns önskemål om att förbättra möjligheterna för enskilda att få ersättning för skada som vållas genom felaktig eller missvisande myndighetsinformation. Men enligt Högsta domstolen borde en sådan förbättring ske genom ändrad lagstiftning.

2.3 Det utlösande rättsfallet

Det som utlöste ett förändringsarbete av reglerna var ”Trifoliumfallet” NJA 1987 s. 535. Konsumentverket hade gått ut med ett pressmeddelande angående resultatet av en undersökning av bilvårdsmedel. Inledningsvis angavs i meddelandet att miljonbelopp förbrukas på värdelösa medel. I resten av meddelandet redogjordes för testen och att verket skulle försöka förbjuda bilvårdsmedlen. Ett företag väckte talan mot staten med krav på ersättning för skada, eftersom deras medel hade andra egenskaper. Det kunde konstateras att uppgifterna om resultatet av undersökningen var missvisande. Högsta domstolen tolkade därefter, med minsta möjliga majoritet, åter igen innebörden av begreppet ”vid myndighetsutövning” tämligen snävt. Det har sagts att de flesta torde ha varit överens om att utgången i målet var olycklig även om tolkningen stämde med rättspraxis sådan den utvecklats.¹⁰ Oavsett om detta stämmer eller inte höjdes röster med krav på förnyad lagstiftning.

3. Regleringen omformuleras

3.1 Utredningsfasens vedermödor

Utredningsarbetet startade med en departementspromemoria¹¹ i vilken det föreslogs att lagens krav på att skada ska ha vållats ”vid myndighetsutövning” skulle ersättas med uttrycket ”i samband med myndighetsutövning”. Tanken var att den nya formuleringen skulle göra det allmännas ansvar något strängare.¹²

¹⁰ Göran Lambertz, *Det allmännas skadeståndsansvar i framtiden – trender och utvecklingsmöjligheter*, JT 2003–04 s. 16.

¹¹ Ds 1989:12, vilken författades av Bertil Bengtsson. Se även Bertil Bengtsson, *Skadestånd för oriktig myndighetsinformation*, Festskrift till Fredrik Sterzel (1999) s. 35 ff.

¹² Jfr Lambertz i JT 2003–04 s. 16.

Förslaget ledde dock inte till lagstiftning. I stället fick Kommittén för översyn av det allmännas skadeståndsansvar¹³ i uppdrag att överväga frågan. I sitt betänkande¹⁴ presenterade kommittén ett förslag som gick ut på att ren förmögenhetsskada i princip skulle ersättas om den hade vållats genom fel eller försummelse när en myndighet lämnat felaktiga upplysningar, råd eller andra meddelanden. Förslaget fick en omfattande remisskritik¹⁵ och man fick inom departementet göra ett omtag.

I lagstiftningsprojektet gjordes under det fortsatta arbetet flera försök att formulera en bestämmelse som skulle duga. Detta visade sig dock svårt. Efter en hearing där bl. a. flera framstående rättsvetare deltog konstaterades att önskemålen om en principiellt hållbar reglering utan alltför besvärande tröskeeffekter kunde tillgodoses endast om den byggde på ett rekvisit med betydande utrymme för bedömningar i det enskilda fallet. Den slutliga lagtexten i 3 kap. 3 § skadeståndslagen utformades mot denna bakgrund och ansvar för felaktig information kan enligt regeln åläggas det allmänna ”om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl”.

Bestämmelsen har benämnts som *Lex Kleineman* eftersom det framför allt var Kleineman som satte justitiedepartementets tjänstemän på det spår som till slut ledde till formuleringen i bestämmelsen.¹⁶ Denna benämning är kanske inte helt lyckad med tanke på att Kleineman själv inte är helt tillfreds med regelns slutliga utformning, men den säger en hel del om vilken betydelse hans synpunkter hade för lagstiftningen.

3.2 Den nya bestämmelsens utformning

Regeringen lade 1998 fram ett omarbetat förslag till reglering¹⁷ för riksdagen och den nya bestämmelsen kunde tillämpas från 1999. Genom bestämmelsen, som togs in i 3 kap. 3 § skadeståndslagen, ska det allmänna ersätta ren förmögenhetsskada som vållas av att en myndighet genom fel eller försummelse lämnar felaktiga upplysningar eller råd. Detta gäller dock bara om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl. Vid bedömningen härav ska särskilt beaktas upplysningarnas eller rådets art,

¹³ Kommittén leddes av Sören Mannheimer och förutom ledamöter ingick så namnkunniga jurister som t.ex. Bertil Bengtsson, sakkunnig, och Anna Skarhed, sekreterare.

¹⁴ Slutbetänkandet Det allmännas skadeståndsansvar (SOU 1993:55).

¹⁵ Se om de olika rättspolitiska ståndpunkterna Bengtsson i Fskr Sterzel s. 35 ff.

¹⁶ Se Lambertz i JT 2003–04 s. 16.

¹⁷ Se prop. 1997/98:105. Inom departementet var det ytterligare en namnkunnig tjänsteman som handlade ärendet, nämligen Mikael Mellqvist. Se Mikael Mellqvist, Det allmännas informationsansvar, Ny Juridik 1998 s. 46 ff.

deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när de lämnades.¹⁸

Huvudregeln är således numera att ersättning för ren förmögenhetsskada utgår vid fel eller försummelse bara om man kan konstatera ett tillräckligt nära samband med myndighetsutövning (se 3 kap. 2 §). Som en specialregel gäller vid felaktig information eller råd utan samband med myndighetsutövning att ersättning utgår om särskilda skäl föreligger (se 3 kap. 3 §).¹⁹ Vid person- eller sakskada blir den allmänna regeln om principalansvar i 3 kap. 1 § tillämplig om det förekommit oaktsamhet på myndighetens sida. För ansvar enligt den senare regeln krävs inte några särskilda skäl.²⁰ Inte heller enligt huvudregeln eller vid rättighetskränkning krävs sådana skäl (se 3 kap. 4 §).

De skäl som låg bakom reformen av det allmännas informationsansvar var framför allt den enskildes beroendeställning i förhållande till det allmänna. Den enskilde ska kunna sätta sin tillit till det en myndighet upplyser om. Han eller hon ska kunna inrätta sig efter beskedet. Vidare anfördes att skadeståndsansvaret kunde medföra en förebyggande effekt, uppmuntra till förbättrade rutiner och höja kvaliteten hos myndigheterna.²¹

Mot ett särskilt informationsansvar för det allmänna anfördes att det skulle riskera att minska myndigheternas servicebenägenhet. Av rädsla för att ådra sig ett skadeståndsansvar skulle enligt denna tanke offentligt anställda kanske underlåta att lämna information i känsliga frågor. Även om detta kanske är att säga för mycket kan det säkert förekomma att den anställda tänker sig för beträffande vilken information som lämnas och hur den lämnas.²² Vidare anfördes mot en reform att det kunde leda till ökade kostnader för det allmänna. I denna del fördes ett slags floodgate-resonemang med en fruktan för att domstolarna skulle översvämmas av skadeståndskrav mot det allmänna.

Bestämmelsen om det allmännas informationsansvar hade fram till 2017 aldrig tillämpats av Högsta domstolen.²³ Det är svårt att förstå varför regeln inte har prövats av domstol i större omfattning. Det finns många frågor som

¹⁸ Se närmare om tillämpningen Bengtsson & Strömbäck s. 131 ff. och Jan Hellner & Marcus Radetzki *Skadeståndsrätt* (10 uppl. 2018) s. 444 ff.

¹⁹ För frågan hur långt bort från myndighetssfären man gå, se Märten Schultz, *Det allmännas informationsansvar och privaträttslig verksamhet*, NFT 2008 s. 341 ff. I vart fall omfattas myndighetsverksamhet, och det finns inget undantag för verksamhet som saknar de kännetecken som karakteriserar sådan verksamhet.

²⁰ Se Bengtsson i *Fskr Sterzel* s. 36.

²¹ Se prop. 1997/98:105 s. 35.

²² Se Mellqvist i *Ny Juridik* 1998 s. 48.

²³ I Lambertz i *JT* 2003–04 s. 16 och Schultz i *NFT* 2008. s. 341 anges att regeln aldrig tillämpats av domstol. Se även Bertil Bengtsson, *Svensk rättspraxis: skadestånd utom kontraktsförhållanden 2016–2018*, SvJT 2019 s. 641 där det anges att Högsta domstolen "äntligen" tog ställning till en sådan fråga.

inte är helt klara enligt reglerna. Kanske stannar tvisterna hos Justitiekanslern eftersom begreppet "vid myndighetsutövning" inom ramen för statens frivilliga skadereglering har givits en vid tolkning.²⁴ Kanske har inte några lämpliga fall anhängiggjorts vid domstolarna sedan regeln infördes. Kanske har förutsättningen om särskilda skäl avskräckt mer än vad lagstiftaren förutsåg.

Men så kom då till slut ett fall upp till prövning i Högsta domstolen genom "Kommunens oriktiga upplysning" NJA 2017 s. 824. Detta rättsfall kretsade kring oriktiga upplysningar från en kommun rörande en planbestämmelse som lämnades till en fastighetsexploator. Fallet kan säga något om hur reglerna fungerar och om lagstiftningen fyller sitt syfte. Rättsfallet ska därför diskuteras något i den fortsatta framställningen.

4. Täby kommuns oriktiga upplysning

4.1 Omständigheterna i rättsfallet

Omständigheterna i "Kommunens oriktiga upplysning" NJA 2017 s. 824 var följande. Sommaren 2012 avsåg ett förvaltningsbolag att förvärva ett antal fastigheter i Täby för exploatering. Med anledning av detta kontaktade bolaget stadsbyggnadskontoret. Av bygglovschefen i kommunen fick bolaget muntligt besked om att strandskyddet för de aktuella fastigheterna var upphävt samt att dessa var avsedda för bostadsbyggnation. Bolaget förvärvade sedan fastigheterna. Det visade sig senare att upplysningen, som kom från länsstyrelsens särskilda kartprogram, inte var riktig. Strandskyddet var nämligen inte upphävt för fastigheterna.

Bolaget väckte talan om fastställelse av att kommunen var skadeståndsskyldig för ren förmögenhetsskada som den vållat bolaget genom att lämna felaktig upplysning. Parterna var överens om att kommunen, utan samband med myndighetsutövning, hade lämnat en felaktig upplysning om fastigheterna samt att kommunen kände till att upplysningen begärdes i anledning av bolagets fastighetsförvärv. Kommunen invände att man inte varit försumlig eftersom upplysningen endast vidareförmedlats från länsstyrelsen, att man inte haft anledning att ifrågasätta uppgiften i kartprogrammet, och att det i vart fall inte förelåg särskilda skäl för skadeståndsansvar enligt 3 kap. 3 § skadeståndslagen.

²⁴ Se Karin Wistrand, Statens utomobligatoriska skadeståndsansvar – några utvecklingslinjer, SvJT 2019 s. 103 i not 30.

4.2 Tingsrättens och hovrättens avgöranden

Både tingsrätten och hovrätten fastställde att kommunen var skadeståndsskyldig mot bolaget för sådan ren förmögenhetsskada som kommunen vållat bolaget genom att kommunen lämnat en felaktig upplysning om att strandskyddet för fastigheterna var upphävt. Domstolarna fann således att kommunen var ansvarig även om upplysningen kom från länsstyrelsen samt att det med hänsyn till omständigheterna fanns särskilda skäl för att ålägga kommunen ett sådant ansvar.

I Högsta domstolen gällde målet förutsättningarna för skadeståndsansvar enligt 3 kap. 3 § skadeståndslagen och då främst om kommunen kunde anses ha lämnat upplysningen genom fel eller försummelse samt om det med hänsyn till omständigheterna fanns särskilda skäl för skadeståndsansvar. Domstolen lyfte fram en del generella synpunkter som kan ge ledning framöver.

4.3 Anonyma och kumulerade fel leder till en presumtion i vållandebedömningen

Efter att ha lyft fram de rättspolitiska skäl som ligger bakom reglerna om det allmännas informationsansvar,²⁵ gick Högsta domstolen över till hur vållandebedömningen ska göras. I lagtexten används orden "fel eller försummelse". Enligt förarbetena är det uttrycket avsett att ha samma innebörd som annars när det gäller det allmännas ansvar.²⁶ Enligt domstolen innebär detta bl.a. att det ska göras en s.k. objektiv culpabedömning och att en myndighet kan hållas ansvarig även för felaktigheter som inte kan hänföras till en viss tjänsteman. Sådana anonyma eller kumulerade fel ska alltså läggas det allmänna till last.²⁷ Det avgörande är således vad den enskilde har rätt att förvänta sig vid en verksamhet av det aktuella slaget och att det är det felaktiga resultatet av en tjänstemans handlande, inte orsakerna till detta, som blir väsentligt i sammanhanget. Något strikt ansvar för det allmänna är det dock inte frågan om. I stället måste det göras en realistisk bedömning av myndighetens möjligheter att handla riktigt.

Även om det är den som begär skadestånd som har att visa att omständigheterna är sådana att han eller hon har rätt till skadestånd, kan det inte krävas att han eller hon utreder de närmare skälen till att en upplysning har blivit fel.²⁸ Eftersom en myndighet enligt praxis också ansvarar för fel av

²⁵ Se om dessa motiv i det föregående, avsnitt 3.2.

²⁶ Se prop. 1997/98:105 s. 61.

²⁷ Se "Tomten Järpen 3" NJA 1987 s. 954, Bertil Bengtsson, Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen (2 uppl. 1996) s. 57 ff. och Mellqvist i Ny Juridik 1998 s. 50.

²⁸ Se prop. 1997/98:105 s. 38 f.

annan myndighet²⁹ kan – när det är klarlagt att en myndighetsföreträdare har lämnat ett bestämt besked i en viss fråga och att beskedet har varit oriktigt – det enligt Högsta domstolen normalt presumeras att fel eller försummelse föreligger på det allmännas sida.³⁰

4.4 Det stränga presumtionsansvaret får balanseras av de särskilda skälen

Den vållandebedömning som Högsta domstolen anvisar för det allmännas informationsansvar innefattar en förhållandevis sträng bedömning. Detta får balanseras mot att det måste finnas särskilda skäl för att ålägga det allmänna ansvaret. De omständigheter som talar mot skadeståndsskyldighet får enligt Högsta domstolen hänföras till den bedömningen.

Såsom bestämmelsen i 3 kap. 3 § skadeståndslagen är utformad ges den enskilde rätt till skadestånd enbart när detta är befogat med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Vid bedömningen ska enligt lagtexten särskilt beaktas upplysningarnas eller rådets art, deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när de lämnades.

I förarbetena ges, vad gäller innebörden i särskilda skäl, uttryck för en återhållsam tillämpning. Högsta domstolen lyfter fram bl.a. att skadeståndsskyldighet normalt bör förutsätta att det finns någon konkret omständighet som ger särskild anledning att i det enskilda fallet lita på att informationen är korrekt; i andra fall bör kravet på särskilda skäl sällan kunna anses uppfyllt.³¹ Alla omständigheter i det enskilda fallet ska beaktas.

Omständigheter som Högsta domstolen pekar på är kopplingen till myndighetens verksamhetsområde, vem inom myndigheten som lämnade upplysningen, den bestämdhet med vilken tjänstemannen uttalade sig, upplysningens form såsom skriftlig eller muntlig, vad tjänstemannen kände till om vikten av att den information som han eller hon lämnade var korrekt samt graden av "expertstatus" hos myndigheten.

Om en företrädare för det allmänna lämnar konkreta och preciserade uppgifter, när uppgifterna har stor genomslagskraft eller är ett uttryck för makt eller auktoritetsutövning har den enskilde vid en objektiv bedömning anledning att förlita sig på upplysningarna. Det talar alltså i hög grad för ansvar.³²

²⁹ Se angående detta i det föregående "Tomten Järpen 3" NJA 1987 s. 954, avsnitt 3.2.

³⁰ Jfr Bertil Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning I (1976) s. 217, Bengtsson & Strömbäck s. 133 och Hellner & Radetzki s. 447.

³¹ I detta sammanhang hänvisar domstolen till prop. 1997/98:105 s. 37.

³² Som ett konkret exempel anges i förarbetena att den enskilde har förlitat sig på ett auktoritativt besked från en myndighet och till följd av detta utan egen skuld har fått sin ekonomi märkbart försämrad, se prop. 1997/98:105 s. 60 f.

Ett mindre strängt synsätt kan anläggas om den enskilde vänder sig till det allmänna i frågor som lämnar utrymme för skilda uppfattningar eller där bedömningen bygger på komplicerade sakförhållanden. Detsamma kan gälla information som kan erhållas varifrån som helst. Motsvarande synsätt kan nog gälla om den felaktiga upplysningen delvis har berott på olyckliga omständigheter och enbart i mindre utsträckning på försumlighet från myndighetens sida.

4.5 Bedömningen av Tåbys uppgifter

I det konkreta fallet var det ostridigt att kommunens bygglovschef lämnade bolagets företrädare en oriktig upplysning om att strandskyddet avseende de aktuella fastigheterna var upphävt. Den upplysning som lämnades avsåg fastigheter belägna inom kommunen och dess karaktär var sådan att bolaget hade rätt att förlita sig på att den inte var oriktig. Kommunen hade således att bevisa att det inte berodde på fel eller försummelse. Det klarade inte kommunen.

Beträffande frågan om det fanns särskilda skäl att ålägga kommunen skadeståndsansvar anförde domstolen några olika omständigheter. Utgångspunkt togs i att den upplysning som bygglovschefen lämnade avsåg en fråga som hade ett nära samband med kommunens verksamhetsområde och att det var naturligt att uppgift inhämtades från kommunen.

Bygglovschefen visste om varför frågorna ställdes och att en felaktig upplysning kunde få allvarliga konsekvenser för bolaget. Hans ställning i kommunen medförde att bolaget hade skäl att räkna med att uppgifterna var riktiga. Den upplysning som han lämnade innebar ett entydigt, konkret och reservationslöst besked. Även om detta besked lämnades per telefon hade bolaget därför påtaglig anledning att förlita sig på upplysningen. Att uppgifterna i kartsystemet inte tidigare hade varit felaktiga var med hänsyn till omständigheterna i övrigt inte tillräckligt för att kommunen skulle undgå ansvar.

Vid en samlad bedömning ansågs det därför föreligga förutsättningar att ålägga kommunen skadeståndsskyldighet.

5. Avslutande synpunkter på myndighets informationsansvar

Vad har då domen lett till för klarlägganden? En viktig följd av fallet kan konstateras direkt. Den fruktan för en störtflod av skadeståndskrav mot det

allmänna som förarbetena ger uttryck för kan inte sägas ha besannats.³³ Det nu avgjorda fallet kommer inte att ändra på den saken.

”Kommunens oriktiga upplysning” NJA 2017 s. 824 är nämligen det första mål där frågor angående det allmännas informationsansvar prövats sedan regeln infördes. Domen ger uttryck för en avvägning mellan, å ena sidan, en relativt sträng vållandebedömning med ett slags presumtionsansvar, omfattande anonyma och kumulerade fel, och, å andra sidan, de särskilda skälen grundade på omständigheterna i fallet. Detta ger utrymme för en general-klausulinriktad bedömning med ökade möjligheter att utdöma skadestånd vid felaktig information från det allmännas sida, utan att det medför att rättsutvecklingen låses fast alltför mycket. Denna flexibilitet borgar även för att domstolarna kommer att kunna hålla tillbaka en eventuell våg av krav.

Man kan alltid hävda att det trots domen allttjämt till stor del är osäkert hur kravet på särskilda skäl ska uppfattas i olika situationer, liksom också hur man ska se på uppgifter som inte är felaktiga men ofullständiga och därför vilseledande.³⁴ Det kan också noteras att domen över huvud taget inte tar ställning hur långt bortanför myndighetsverksamheten informationsansvaret egentligen sträcker sig. Men det förtar inte domens vägledande möjligheter i de delar som behandlas. I andra frågor behövs i stället ytterligare prejudikat.

Vid bedömningen av de särskilda skälen lyfter Högsta domstolen också fram att skadeståndsskyldighet normalt bör förutsätta att det finns någon konkret omständighet som ger anledning att i det enskilda fallet lita på att informationen är korrekt. I andra fall bör kravet på särskilda skäl sällan kunna anses uppfyllt. Domstolen talar här i relativt klara verba om tillitens stora betydelse vid bedömningen av de särskilda skälen. Uttalandet måste uppfattas vara ett slags tillitsresonemang som Kleineman borde känna sig bekväm med i den lagstiftning han gett namn åt.

³³ Jfr Schultz i NFT 2008 s. 341 och Bengtsson i SvJT 2019 s. 641.

³⁴ Se t.ex. Bengtsson i SvJT 2019 s. 641.